

Ytringsfrihed burde funnet Sted

200 år er gått siden 1814, og det blir mange festtaler. Dette er ikke en av dem.

Jeg har trodd leger hadde gode ytringsmuligheter, men mer og mer slår det meg at det ikke er tilfellet.

Nær halvparten av legene i en undersøkelse publisert i Tidsskriftet sa de ble stresset av å handle mot sin samvittighet. I den samme undersøkelsen sa mer enn hver fjerde lege at de var redde for sanksjoner dersom de kommer med kritikk (1). Dette er for meg urovekkende høye tall.

Da en fastlege i Bodø kommune påpekte mangelen på sykehjemsplasser, ga kommunens ordfører uttrykk for at det er uheldig at ansatte bruker mediene til å påvirke politiske beslutninger. Og rådmannen i kommunen sendte en e-post til legens leder om at medieoppslagene måtte stoppes (2).

I Tromsø mener en avdelingsoverlege at de tillitsvalgte driver med brønnpissing etter mediedebatter om sykehusets utvikling (3). Og en geriater som har skrevet en kronikk om samhandlingsreformen i avisa Nordlys, fikk e-post fra sykehusdirektøren med beskjed om at dersom han publiserte dette, ville det resultere i en skriftlig advarsel (4).

Selvsensur

Dette er noen eksempler på ytringshemmende hendelser i ulike deler av helsevesenet. Lovbestemt ytringsfrihet er dessverre ikke nok når meningsbærere ser hvilke konsekvenser den praktiske utøvelsen får. Disse svært belastende reaksjonene gjør at det over tid utvikler seg en farlig selvsensur.

«Pasienten er ikke lenger i sentrum – det er *Systemet* som er i sentrum. Lojaliteten til systemet er overordnet. Systemet skal beskyttes og Systemets renommé skal pleies,» skrev en anonym forfatter i en kommentarartikkel i Tidsskriftet (5). Jeg trodde dette var overdrevet, men nå har jeg begynt å lure på om dette er en sørgelig trend. Jeg synes det er svært usaklig når en avdelingsoverlege i et leserbrev svarer forfatteren med at han «må lide av manglende selvinnsikt og paranoide forestillinger» (6).

I en kommentarartikkel i fjor (7) forsøkte jeg å skape debatt om tilbakemeldinger til og veiledning av yngre leger – et tema som har betydning for mange, indirekte også pasientene. I etterkant fikk jeg både på morgenmøtene og i korridorene på St. Olavs hospital høre at dette ikke ble satt pris på. Såpass uttrykkelig at jeg tror de fleste av mine kolleger vil tenke seg nøye om før de kommer med sine meninger. Motytringene kom i lukkede rom, ikke som bidrag til åpen debatt.

Hvorfor trenger vi ytringer?

Det er mange grunner til å mene at debatt er samfunnsnyttig. Sannhet oppnås best gjen-

nom fri meningsutveksling. Uten motargumenter er det vanskelig å vite om man har rett. Ytringsfriheten har også en autonom funksjon, gjennom åpenhet og ytringer korrigeres retningen man går i. Ikke minst er ytringsfrihet sentralt i et demokrati. I arbeidet med grunnlovsendringene (8) fremheves de sentrale funksjonene informasjonsfrihet, offentlig meningsutveksling og offentlighet som tre sentrale premisser for demokrati.

Det påligger statens myndighet å legge til rette for ytringer, og for helsepersonell er det en plikt å varsle om kritikkverdige forhold. Men mellom her står det et fjell-

«Sannhet oppnås best gjennom fri meningsutveksling»

massiv av direktører, ordførere, rådmenn og mellomledere. Mitt inntrykk er at de ikke ønsker debatt – verken internt eller eksternt. Hvis et best mulig helsevesen er målet, ikke merkevarerbygging, har den som får kjennskap til kritikkverdige forhold ikke bare en ytringsrett, men også en plikt.

Lojalitetsplikt overfor pasientene

Mitt inntrykk er at lojalitetsplikten i praksis brukes som den sentrale innskrenking av helsepersonells ytringsfrihet. Lojalitetsplikten burde være en plikt til å si fra om hvor skoen trykker – pasientens sko, ikke sykehusdirektørens.

I stedet blir lojalitetsplikten en hemsko, den blir brukt for å hindre kritiske ytringer om helsevesenet. I en undersøkelse gjort av Norsk redaktørforening med 153 offentlig ansatte mellomledere i Sykepleierforbundet mente bare 8 % at ytringsfriheten står sterkere enn lojalitetsplikten (9).

Leger har en lang, bred og human utdanning og har en unik mulighet til å få kunnskap om konsekvenser av politikken som føres. Hvorfor skal ikke de som ser konsekvensene, få lov å fortelle om det de ser? Særlig om de jobber i det offentlige, for menneskene som betaler lønnen deres?

Nå som langt de fleste leger i spesialisering er karakterisert som praksisarbeidere uten krav på fast jobb, tror jeg det norske helsevesen har et demokratisk underskudd og et varslingsproblem. Jeg er klar over meldemulighetene, men ser at det skal mye til for å varsle om uønskede hendelser og feil når man vet hvordan meningsklimaet er.

Så langt jeg klarer å se, er det i praksis bare mediene som kan sikre anonymitet hvis man trenger å varsle.

For 200-årsjubileet ser jeg ingen grunn til mange festtaler om ytringsfrihet. Men jeg skal gi en klapp på skulderen til dem som orker å si fra. Det holder ikke å ha noe på hjertet, man bør også ha en meget sterk rygg. De som sier ifra, kjemper for andre, og aller mest for pasientene.

Ole Kristian Losvik
losvik@gmail.com

Ole Kristian Losvik (f. 1982) er turnuslege i distriktstjeneste ved Røros Legekontor. Han er også utdannet journalist og er redaktør for Tidsskriftets blogg. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Litteratur

1. Førde R, Aasland OG. Moralsk stress og faglig ytringsfrihet blant leger. Tidsskr Nor Legeforen 2013; 133: 1310–4.
2. Lillebø JA. Lege refset for uttalelser i media. Avisa Nordland 2.1.2014. www.an.no/nyheter/article7076345.ece [2.3.2014].
3. Emberland T. – Tillitsvalgte UNN-leger driver brønnpissing 20.3.2013. www.nordlys.no/nyheter/article6562231.ece [2.3.2014].
4. Haug C. Lojalitetsspeklet. Tidsskr Nor Legeforen 2012; 132: 121.
5. Anonym. Gode råd til en mulig varslar. Tidsskr Nor Legeforen 2012; 132: 2261–2.
6. Bernersen Ø. Råd til en varslar. <http://tidsskriftet.no/article/2891600> [31.3.2014].
7. Losvik OK. Der den høyeste formen for ros er fravær av kritikk. Tidsskr Nor Legeforen 2013; 133: 1690.
8. St.meld. nr. 26 (2003–2004). Om endring av Grunnloven § 100. www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/stmeld/20032004/stmeld-nr-26-2003-2004-.html?id=197978 [2.3.2014].
9. Norsk redaktørforening. Ytringsfrihet for offentlig ansatte i Oslo og Akershus. Presentasjon 30.1.2014. www.nored.no/content/download/8560/60429/version/1/file/2014-01-30 [2.3.2014].

Mottatt 7.3. 2014 og godkjent 28.3. 2014. Redaktør: Hanne Støre Valeur.

Publisert først på nett.